

Landskap: *Skåne* Upptecknat av: *Eugén Jöstedt*
Härad: *Astra Göttinge* Adress: *Glimåkra*
Socken: *Glimåkra m. om.* Berättat av: *Jns a. a.*
Uppteckningsår: *1938.* Född år *1876* i *Houshults fr.*

Uppteckningen rör *Träslöjd.*

11)
22. Träslöjd.

5355

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

I alla tider har det väl förekommit
att samtliga familjer eller medlemmar i
en familj varit mera träkanta,
träkariga, träsniga = händiga än
andra, som varit så dumma ifråga
om slöjd "så att de icke kunnat göra
så mycket som en snickare = träsnickare att
slå i vagn märke = godseltör" (ett all-
mänt uttryck här för dumma bönder,
som ej kunnat hjälpa sig själva ifråga
om de enklaste slöjderna på gården.
såsom att snickra eller laga en vagnskaka,
kel, en diög, en skogshammel m.m. m.m.
som dagligen förekommer att behöva
förynas eller lagas. Av enklaste slag.

Trästöjd.

De sålunda särskilt händiga fingä-
ju oftast stå i huggarhuset, som var ett
särskilt litet dåligt rum i en uthuslän-
ga med ett litet fönster på väggen, snöikt
och kallt (i likhet med forna dränghus
på gårdarna) så att man fick ha dö-
ren öppen vid arbete därinne om dagarna.

Här tillverkade bönderna som voru
slöjdskunniga eller deras händiga söner
eller drängar själva i allmänhet allt
vad de behövde av redskap såsom enk-
lare vagnar, kälkar, drätter, hamlar, loj-
skäp = lieskap med knaggar, rivor, stryk-
spånar, rivepinnar, harvar & harvatimmer
av trä, arvisar = ånder, ok för oxarna, kö-
buor, itthy tvöl bar oftast hem på stänglet.

Träslöjd.

Lång väg, då man ej kunde köra genom de steniga och turriga vängarna eller de sankt angarna, där man f. ö. även använde höbärar på två hjul att köra upp det gröna höet ur vassarna till torse platser.

Detta var ifråga om redskap och husgerådssaker, vilka ofta smidas utomordentligt vackert samt även av snickaren målades gammalmodigt och försågos med årtal och ägarrens namn, såsom skäffelträ, skrin och lådar, kistor etc.

Beträffande möbeltillverkning för, så bedrevs den åtminstone vid medio år 1800. talet av särskilda by- och sockensnickare.

Här fanns en dylik i Glimåkra socken, vilken dog på 70: talet vid namn Nilsjönsen.

Finnickare och torpare, som tillverkade alla sorter finare möbler och hushållsgeråd och vad som ännu finnes kvar av hans hand vittnar om en mer än vanlig skicklighet. Fina snidningar skulle det alltid vara på möblerna och dessa snickare voro även färdiga att måla sina produkter innan de avlämnades dem. Dessa bysnickare tillverkade aldrig möbler på lager till försäljning utan de hann näst intet mer än utföra beställningar till kringboende.

Beträffande Nils Jönsson, så gick han sällan bort i gårdarna att snickra, då han hade torp att sköta, utan arbetet utfördes i hans hem. Han var så ytterligt noggrann med sitt arbete att han fick namnet

"precis" och alla hans avkomlingar, nu i fjärde led få också bära det namnet: precis-Johan, precisa-Frida etc.

En annan möbelsnickare på 70-80-talen var en ungkarl Nils Jeppsson, kallad endast Jeppsson. Han brukade komma till bönderna längre eller kortare tid och tillverka möbler och han hade ju därvid sina redskap med sig. I en bondgård kunde ju finnas t. ex. 8 st giftasvurna plåtkor och pojkar (Ekhult t. ex.) och på en sådan gård var arbete för Jeppsson en heli år. Tagarna skulle ha en skiffonjer, ett skrivbord, helst i betond eller polerad björk, greekbarna skulle ha sin brassäng, sin byrå, sin klädkista m. m. i allmänhet av prima kinnfurubräd, innan de lämnade hemmet.

5355

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV. ,

6

Det var ju inte tvärsäkert att alla "barnen" gifte sig och lämnade hemmet med sina nya möbler utan somliga fick kanske gå hemma som gamla nuckor; Sällan togo de platser borta och då blev det en tillökning i möbelmängden hemma t. v.

Först senare eller på 1880-1890-talet börjades här i Glimåkra möbeltillverkning såsom lokalindustri i större skala till avsalu å marknader och på auktioner mer åt slättbyggen. Denna hemslöjd ledde på allmänhet i varannan mindre gård torp eller hus möbler snickerars antingen såsom bi- eller husendriving. En del marknad förde själva sina möbler, en annan part sålde till uppköpare.

Även laggkärlstillverkning har här be-
drivits under mer än en mansålder av
ett par familjer såsom ycker. Beställningar
av stora snaskskar för brännerier, sålskar
till de starkskefabriker samt alla sorters
mindre kar: pläskkar, bykor, bajor, allt av
lönne furuvirke.

Och givetvis har här sedan "århundra-
den" funnits träskomakare, ty vad skulle
vi barn (och även äldre) haft på fötterna sin-
tertiden på 1870-talet, då skotys ej vara var-
je barns egendom. Förr var träskomakaren
alltid ambulansen i gårdarna och på en
större gård kunde under en veckas tid till-
verkas ett 20: tal par, både med långa "trä-
ovanlär" och för läderspottor över vristerna.
Träskomakare: "Pigga-Johann, Thell, Skelm mfl.

Möbeltillverkning har sålunda varit
 Glimåkra sockens lokalindustri under en
 mansålder liksom spånkorgstillverkning i
 Orkened, hemvävnad & gyllnaker i Roushult.
 Uttryck för träslöjd här i skogsbygden var
 och är: snickra. Hvad gör du nu för tiden?
 Jag snickrar, jag gör möbler, jag gör "sträm-
 par", jag är snickeriarbetare (på fabrik).
 Nu ha stämp. snickerifabrikerna tagit hem-
 slöjden ifrån allmänheten helt och hållet.
 Snickare, mästare, träsmått, han är träsnickare,
 träsnickare, han har träsnickare = träsnick-
 vare och även fuskare = han forskare kan
 förekomma som uttryck för en bra snickare.
 "Han har fuskat sig till sin yrkesbekvärlighet
 kär sig själv, forskat sig till konsten
 & varit i lära hos någon.

Uttryck för dåliga snickare: fuskare. Det
är bara fusk, fuskari med allt vad du gör
kredare. Ättkastasnickare / Ättkastasnickare,
mökkullapinnasnickare.

Uttryck för pysslar med träslöja är här / och varit i
äldre tider, snickra, snicka ihop / en snöbel,
slå ihop en skrämp (poffa t.ex.)

Slöjdbodar: Yrkessnickare som hade ett
lopp samtidigt att bruka, använde ofta
stugan till verkstad men där som fanns
lillstuga denna. Om sommarerna kunde ju
en loge, ett buggshus eller vilket rum
som helst i uthusen som hade galler veckor
passande användas. Om vintern snickades
"bondsnickarna" alltid i boningshuset. En
och annan snöbelsnickare på 1890-talet byggde
särskild verkstad bredvid boningshuset. 10 x 12 alm.

2. Virket och dess behandling. Träslag.

Till vagnar användes för björk bark till karrarna och hjulen, lötar och rax, skramla av ek numera användes även bok i st. f. björk.

Till käll- och städmedar anv. självtorkligt björk om sådana krotiga björkar kan finnas till tröjor och hamlar och skothöns användes bok till bård medar och ok.

Till finare möbler användes en svensk trä:

Ask, björk, ek, fur av bästa, knastfriaste och finaste slag; även knastfria grånbräder användes en till möbler; ja, t.o.m. sämre virke.

Eke, eketrä, skeplank, möbeltek, bok, böge, rövbok, gagnsböge, furu, tall, kärnfur, frastall, asp, äppel, fur, gran, björk, ek, bok, vitbok, ask, lönn, lind, asp, rönn, alm, hägg, päron, apfel, al, en, hassel, sälg, björke, berke, beakeveske.

Något utländskt trä köptes sällan på den tiden. Korgvirke av fur och asp köptes mestadels från Småland, liksom fint furuplank till stora laggkärl: brämmerikar / tunnbindare = karamagare = laggkärlsmakare.

Gran användes till skeppsspiror, onaster, stälpar, flaggstänger, vid byggnadsindust. & möbelfabr.

Tall: telefonpolar, skeppsvirke, möbler etc.

En: stävar, byttor, ölstänkor, ankare, kaggar, snjälkbyttor m.m.

Buc: träskor, skoffor, hoar, vackar, ok, möbler, skodar, slevor, kaffekvarnar / svarvar.

Alm: finare möbler, inläggningar i klappen och i lådor i dyra chiffronier, i skrin m.m.

Ask till finare möbler, skaffade alla slag för verktyg och handredskap. Smålådor och inredningar i byråer & chiff. & andra möbler.

Apel: hyvelstockar, flammig björk o. snassur-
björk till finare slöjd, fotografiramar, speglar
radioklador, Ek. till möbler och tusen andra
ändamål. Vitbok, anteckbok, avsnitt till
kuggåmmen. Ekfällor från mossar till stryk-
spanor m.m. Rönne & hassel och hägg till pin-
nar i rävsor, till revetakar och skapt m.m.

Brängt, mesigt, snott, vridet, vrest,
tjurgran, tjurgran.

Virkostagningen.

För att virket skulle få bästa mot-
ståndskraften bär mot rötta och mast etc
och då särskilt gagnsvirke, skulle det huggas
i maj då det var "fruset och dött" i December
och januari månader

Gagnsvirke. hugga reparationsvirke, slöjst-
virke, skov stockar, hugga björnar.

Såg: stocksåg, tvärsåg, buksåg, handsåg,
ryka, kil, vigge, blåa. blåatrag.

Rötat: fröskat (fröske), murket, frönt
barksut - innanruttet - innanrödet.

kärlängar, furuskate, tyrevad turuskate pe-
länge (peatäunge)

Virket hemförslars på dräti eller asars
på hammret i slädföre under vintern.

5355

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

14

Råbearbetning av virkest.

Rundträ, rundvirke, råblock, stockar,
åsar (till stängselliakt, att klyva till 2 st.)
kubbar, pappersved, propps, hästkastänger,
hässvirke

Bolur = tjocka plankor, bräder, klässel,
rävskinn, panel.

Kantade & okantade bräder m.m.

Kantekuret, kantsägar, illa kantat = vankant,
skarpkantat.

Skalkar, skulkar, ytor, smallebräder

Brakbräder = sämre bräder, både sådana med
röta i och med mycket bark på ena sidan
och sådana där såget gått ut på sidan av
stocken mot tilländan, så att de ej blivit
så långa som stocken var.

Råspont, hyvelspont, golveträ, pottlist, panel.

Trästöjd.

Utländska träslag som för användes i
möbeltillverkning köptes dels från Kristian-
stad, dels från importör i Malmö.

Sådana voro Ostindisk & am. valnöt, jakea
panda(-rot), "bresslierot" ebenholts, mahogny,
tygk &c m.m. Också är ett tungt korn trä
t.ex. till hyvelstolar.

När virket så legat ute en tid i bera torsk-
väder, vartorkan i staket stabb, applag, så
lades det större grova inilagade, vagnpartar,
hugghus etc. det smärre lövirket till möb-
ler, skåp, ämnen, sovväddar o.s. lades in
på gälden över spis och i dagligstugan eller
på stängarna som ju nästan alltid fun-
nos såväl i ryggas- som andra stugor.
Ja, en sovvädd lade upp sina stolarna
borden i stablar, en stolarmakare sina
ämnen, en rivarmakare sina skåp- och
huvudämnen, en licskapmakare sina alle-
ämnen och lojknaggar var i sin verkstad,
men i bondens hem samlades varjehanda
d.s.s. ämnen av skilda slag, som där
under vintern togs fram, och av vilket
förråd uppstillet material förnyades.

Min fader, född 1842, talade om att
man vid tiden för hans födelse även
klyvde stockar mitt uti med yxor och
kilas, viggas, blåsar till två skalpar
och så kilade man dessa både å vat-
tersidorna, yt-sidorna, och kämsidorna till
2 ft. bolar. Detta sätt att framställa bygg-
nadstimmer gick fortare än sågandet,
men plankorna blev ju ej riktigt så släta
och fina som vid sågning.

Turkining av virket skedde då som nu
förlägs i salen under bar himmel, lades
i triangel ~~X~~ eller kvadrat med störlägg-
ning, mellanlägg o.s.v. gagnarvirke restes i all-
mänhet på ända och smidningen lades i
fyckant med fyra två i varje flä eller så män-
ga där kunde ligga .

5355

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

18

ändar, böja såga från ena ändan på
stocken tills man kom till den andra, mitt
uti den; av en 10" stock blev således 2 st 5"
plankor = bolar, bote = kärnbote; av en bitlad
12" stock blev 2 st. 6" bolar o.s.v. Dessa kunde
vara ända till 30" breda. Vid sågningen,
som skedd av 2 män, stod en ene under
stocken och den andre över bussen,
dragande i var sin ände av sågen, mest
framåt-nedåt. Detta var ett dygt arbe-
te särskilt i så breda träd (ända till 30").

Här finnes ännu gamla ängslador
hålls med sådant bote till väggar.
Antagligen ha dock dessa på ena sidan släta
och fina bolar först använts i gårdsbyggnat-
erna; ty ängsladorna bestå näst av fyr-
sidriggna stockar, lagda i knutar på varandra

5355

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19

Handsågning av timmer:

En gammal man har omtalat att vid
medan av 1800 talet här i Kullaskogarna
i Glimåkra socken handsågade en massa
skeppplankor, däckplankor som sål-
des till skeppvarven. Stokarna, ända
till 22 alner långa, bilades på 2 sidor
till 5" tjocklek, varefter en bilade stoc-
ken lades ned på ena bilade sidan och
så sågade man 3 sömmar d. v. s. 2 sty-
cken plankor, däckplankor, ur stocken
man tog inte mer än två st. i t. h. att
de skulle vara fullkomligt kärnfulla
och utan minsta tillstympelse till vat-
ter - Vatten dugde ju inte till skepps-
byggnadstimmer. Där byggdes även stora
piilar, som behövdes 5 par oar att köra ut
Skriv endast på denna sida! Den är skizzen

50-100 åriga taksticker, c.a. 1 aln långa, och klyvda ut kärnpuren som sammantagen stod emot tidens tand. Dessa sticker vara nu olika tjocklek $\frac{1}{8}$ " och mera och även av olika bredd. De vara dels spikade och dels pinnade fast i underlag av "gam-malsågade" bräder (sågade antingen för hand eller på en-såg-bladigt vatten-såg).

Så ännu längre tillbaka eller under de första årtiondena under förra seklet såga-des allt eller åtminstone huvudstolar ut till byggnader m.m. genom så block-sågning merendels bilades då träna eller stock-arna på 2 sidor till 10, 12 å 14" tjocklek och dessa lades sen upp på rätt höga bänkar och så var det till att med en större hemmasmidd såg, med handtag i båda

5355

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV.

21

En hel del ämnen för olika ändamål klyvdes ju också ut med yxa såsom kakor, tommer, karatimmer, hjulekrar, karotinmar, karvpinmar, yxskapt kuggastraj (-trä), karabolor = karvabalar, Stokarna avsågs i lämpliga längder; furustockar till karatimmer = laggkärlsvirke, som sån med yxa och nödja, knobba, klacka klyvdes ut i lagom tjocka, lagom "hjuliga" bräder till bajor, spannar, sätthar, byxor m.m. De skrostockar klyvdes ut hjulekrar, som sån tuggades och torkades, de lönn och ask, sälg och lind yxskapt, haxskapt, slaggskapt etc.; av avenslock kugg- ämnen till kuggar i kvakutjul m.fl.

Sven taksstickor klyvdes ut förs i tiden av kånfuruträ. Stora gamla bonings- längan (se en på 1880 talet, var täckt med (hemma i Ekshult) Skriv endast på denna sida!

Klingan nått andra ändan på ett par kvar-
ter nära, fick brädan huggas ut Dessa 2
kvarter och stocken och ställningen dragas
tillbaka och åter inriktas mot klingan.

Det var ej alls säkert att bräderna blevo lika
tjocka, och samma bräda kunde bli åtskil-
ligt tjockare i ena än i andra ändan ty
det var inte så lätt att rikta stocken pre-
cist. Detta var en tidödande arbete och
virket blev grovt och fullt sågat och mycket
trä gick bort i sömmar, då sågbladets var
mycket tjockt, ett hemmasmitt jäsåg
med långa grova tänder, liknande issåg.
Då vårmattanfloden kom sågades nått och
dag för att taga vara på brädan. Pöven
kom för förmalning av såd, skvattakoran
brukade finnas vid samma vått utfall.

I äldre tider sågades och klyvdes man ut virket i lämpliga dimensioner (ämnen) för hand, med handkraft, mycket mera än nu för tiden. Så kunde 2 man med ett stort klossåg såga ut t.ex. källarbjörnar ur stora krokiga björkröttingar och klyva 20" breda 3" x 4" tjocka björkplankor, almplankor etc. mitt ita så att lagom tjocka bräder fick till bord, chiffonser m.m. Ett mycket svettigt arbete för snickaren! I min ungdom (på 1870-80 talen) fanns ju sågverk, vattensåg, av rätt enkel konstruktion, men endast en klinga i ramsen (cirkelsåg såg jag ej förrän senare). Stucken inriktades för klingen och så matades han fram med ett kobbalänk och primitiv trådning under sågen och när stocken hade gått fram så att